

**І. В. Степанчук**  
магістрант ННІ педагогіки (Магістратура  
8.18010020 "Управління навчальним закладом"  
Житомирського державного університету імені  
Івана Франка, м. Житомир)  
*e-mail: InnaStepanchuk@ukr.net*

**Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності**

*У статті висвітлено соціально-психологічні аспекти керівництва загальноосвітнім навчальним закладом у сучасних умовах, розглянуто чинники, що впливають на управлінську культуру керівників навчальних закладів, соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності керівника навчального закладу, складові його управлінської компетентності.*

**Актуальність теми** зумовлена тим, що оптимізація навчально-виховного процесу передбачає врахування соціально-психологічних аспектів, що пов'язані з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей людей та закономірностей спілкування в різних соціальних групах. Особливо значущими вони виявляються в управлінській діяльності керівника навчального закладу.

**Мета статті** полягала в тому, щоб теоретично обґрунтувати соціально-психологічні механізми і умови сприяння особистісному розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності.

**Завдання дослідження** визначити соціально-психологічні механізми та умови особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Соціальне управління – одна з найскладніших галузей людської діяльності, в якій виявляються

персоніфіковані відносини між людьми, об'єднані трудовим процесом.

Важливою умовою особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів є організація соціального "клімату", що передбачає застосування соціально-психологічних механізмів як засобів інтеріоризації зовнішніх соціальних впливів і сприяє актуалізації потреби особистісного розвитку управлінців шляхом забезпечення їх активної взаємодії, спільної діяльності, використання активних соціально-психологічних форм і методів.

Вчений з психології управління школою Шакуров Р. Х., дослідивши проблему взаємовідносин у педагогічному колективі в аспекті управління, виділив в структурі колективу соціально-психологічний зріз. Соціально-психологічна структура складається з невидимих емоційних контактів: поваги і неповаги, симпатій і антипатій та інших форм духовного життя, що містять у собі міжособистісні відносини. У цій структурі виділяються лідери, що володіють більш високим соціально-психологічним статусом, неформальним авторитетом. Соціально-психологічна структура колективу підпорядкована соціальної функції управління, покликаної обслуговувати інтереси і потреби педагогів, на відміну від ділової структури, яка обслуговує виробничу функцію управління.

Соціально-психологічні механізми особистісного розвитку керівників ЗНЗ виявляються у когнітивно-афективній сфері (соціальне порівняння, ідентифікація, емпатія, наслідування, самопрезентація), конативно-регулятивній сфері (самомоніторинг, самоверифікація, самоатрибуція, самоаналіз) та ціннісно-мотиваційній сфері (сутісне самопокладання, самопроекування, самовизначення та самореалізація) [1].

Стиль керівництва як соціально-психологічний феномен має певну структуру, що містить у собі складові, які можна об'єднати в основні блоки:

- а) рівень значущості спільної діяльності керівника з колективом;
- б) формування колективу, налагодження міжособистісних відносин у колективі;
- в) тип спілкування управлінця з колегами;
- г) урахування індивідуально-психологічних особливостей працівників та соціально-психологічних характеристик колективу;
- д) основні методи впливу на працівників; ж) особливості орієнтації керівника на себе [2].

Для відображення соціально-психологічних особливостей управлінської діяльності розглядаються проблеми спілкування в

міжособистісних стосунках системи управління, особливості ведення ділових переговорів, етнопсихологічна специфіка суб'єктів ділової взаємодії, причини ділових та емоційних конфліктів в управлінській діяльності, шляхи та методи їх розв'язання.

Розвиток психології управління характеризується вченими з різних позицій. З точки зору соціально-психологічного підходу предметом психології управління вважаються соціально-психологічні особливості діяльності керівника, що вступає у взаємодію із соціальним оточенням, пошук стійких рис керівників, що проявляються у способах взаємодії з підлеглими і визначають ефективність керівництва.

Як визначають Ходаківський Є. І, Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П., керівник навчального закладу повинен мати психологічні та соціальні риси для досягнення успіху.

*До психологічних рис керівника належать:*

- Прагнення до лідерства, здатність управляти.
- Сильні волеві якості.
- Готовність до розумного ризику, гнучкість.
- Прагнення до успіху.
- Здатність брати на себе відповідальність в екстремальних ситуаціях.
- Самодостатність особистості.
- Комбінаторно–прогностичний тип мислення (варіативність, темп, інтуїтивність, логічність, прогнозування).
- Стресостійкість.
- Адаптивність, асертивність.

*Соціальні риси керівника:*

- Уміння враховувати і прогнозувати соціально-політичні наслідки рішень.
- Схильність керуватися принципами соціальної справедливості.
- Уміння встановлювати та підтримувати систему стосунків із рівними собі людьми.
- Тактовність та ввічливість, демократичності в стосунках із людьми.
- Уміння брати на себе відповідальність.
- Беззастережне виконання правил, які схвалені організацією.
- Уміння заохочувати персонал до відвертості і групових дискусій [3].

Ефективність управління сучасними освітніми організаціями значною мірою залежить не тільки від урахування їхніми керівниками

психологічних особливостей індивідуальних об'єктів управління, а й від уміння управлінського персоналу діагностувати психологічні характеристики групових об'єктів управління, зокрема, враховувати особливості психологічного клімату колективу та прогнозувати його розвиток.

Особистісно-професійний розвиток керівника ЗНЗ у професійній діяльності можна розглядати в контексті закономірних змін, кількісних, якісних і структурних перетворень його особистості як суб'єкта професійної діяльності, що прагне до професійного вдосконалення, особистісного і духовного зростання, готовності до самозмін і самоствердження у професійній сфері [4].

Ми розглянули модель сучасного професійного керівника, яку розробив Завадський І.С. , до якої увійшли і важливі соціально-психологічні компоненти:

- морально-психологічні якості (життєві ідеали, чесність, правдивість, толерантність)
- комунікативні здібності (чітко формулювати вимоги, аргументувати їх)
- педагогічні (здійснювати навчання, стимулювання підлеглих, організовувати їх виховання, професійне вдосконалення)
- ділові якості (ерудиція, компетентність, діловитість, честюлюбство)
- організаційні якості (вміння згуртувати колектив, мобілізувати його на виконання поставлених цілей і прийнятих рішень)
- гуманізм (розвинене почуття справедливості, людяності, поваги до людей, турботи про добробут людей)
- високий інтелектуальний рівень (аналітичний творчий розум, стратегічне мислення і т.д.)
- високий рівень загальної культури (інтелігентність, самовладання, витримка, врівноваженість, скромність)
- фізичні якості (здоров'я, працездатність, енергійність).

У соціально-психологічному аспекті ключове поняття "менеджмент в освіті": це усвідомлена взаємодія керівника з іншими людьми (підлеглими, партнерами, своїми керівниками, учнями, батьками тощо), спрямована на забезпечення їхньої активної та скоординованої участі у досягненні поставленої мети. Це частина управління, яка є впливом на інших людей, у процесі і результаті чого у них з'являються (або актуалізуються) психічні стани, якості, властивості, що стають психологічним підґрунтям для ефективної діяльності щодо досягнення поставленої мети [5].

Ми підтримуємо думку Карамушки Л. М., яка вважає, що основними джерелами інформації про соціально-психологічні явища в організації є: характеристики реальної поведінки, діяльності особистості й групи (вербальна і невербальна поведінка, вчинки і дії та ін.); особливості індивідуальної та групової свідомості (соціальні установки, ціннісні орієнтації, соціальні уявлення, очікування, переконання тощо); ситуації соціальної взаємодії; характеристики продуктів матеріальної і духовної діяльності особистості, групи та ін [6].

На думку Маслова В. І., Боднар О. С, Гараш К. В. існують певні закономірності управління навчальним закладом, які обумовлені соціально – психологічними чинниками:

- прямо пропорційна залежність мотивації до праці педагогічного колективу від культури і стилю управління, умов діяльності, матеріально – технічного, побутового забезпечення, системи стимулювання;
- залежність згуртованості колективу від роботи керівництва щодо попередження конфліктів і створення відповідного психологічного мікроклімату;
- якісну залежність розвитку творчої діяльності педагогічного колективу від рівня професійної свободи і ступеня демократизації управління;
- залежність задоволення наслідками праці від об'єктивної оцінки і своєчасного стимулювання;
- залежність ефективності управління навчальним закладом від професіоналізму, компетентності, психологічної готовності директора до керівництва, його лідерських і морально – етичних якостей [6].

Одне із основних завдань керівника – створення умов для зміцнення міжособистісних зв'язків, сила яких підвищує показник рівня розвитку колективу. Успішне вирішення цього завдання можливе за умови розуміння керівником природи і структури соціально – психологічного клімату.

Керівник повинен сприяти розвитку колективу, мати здатність до емпатії, бути комунікабельним, виявляти піклування, сумлінне ставлення до праці, принциповість і багато інших позитивних якостей.

**Отже,** врахування соціально-психологічних аспектів для підвищення ефективності управлінської діяльності особливо значущим є в оптимізації управлінської діяльності керівника закладу освіти, оскільки управлінська діяльність не може реалізуватися поза взаємодією з іншими учасниками управлінського процесу. В зв'язку з

цим, актуальним є врахування соціально-психологічних аспектів, які впливають на процес ефективності управлінської діяльності.

### **Список використаних джерел і літератури:**

1. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. / Карамушка Л. М. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
2. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию / Гиппенрейтер Ю. Б. – М. : "ЧеРо" ; "Юрайт", 2002. – 336 с.
3. Ходаківський Є. І. Психологія управління : підручник / Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 664с.
4. Максимюк П. С. Психологія управління [Електронний ресурс] / П. С. Максимюк. – [Б. м. : б. в.]. – 76 с.
5. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти : монографія / Карамушка Л. М. – К. : Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління / Орбан-Лембрик Л. Е. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 696 с.

**И. В. Степанчук**

#### ***Социально-психологические основы личностного развития руководителей общеобразовательных учебных заведений в профессиональной деятельности***

*В статье описано социально-психологические аспекты руководства общеобразовательным учебным заведением в современных условиях,, рассмотрены факторы, влияющие на управленческую культуру руководителей учебных заведений, социально-психологические аспекты управленческой деятельности руководителя учебного заведения, составляющие его управленческой компетентности.*

**I. Stepanchuk**

#### ***Socio-psychological basis of the personal development of the heads of the secondary schools in professional activity***

*The article deals with the socio-psychological aspects of the management of the educational institution in modern conditions, the factors that influence the management culture of the heads of the educational institutions, socio-psychological aspects of the management of the head of the educational institution, components of its management competence.*